

25/10 ande

Resenär i rött

UNDER TITELN *Vallmor från Taschkent* (Bonniers, 13:75) har Artur Lundkvist utgivit en berättelse över den resa i Sovjetunionen som han nyligen företagit på rysk inbjudan. Av de två månader som resan omfattade tycks endast ett par veckor ha tillbragts i det egentliga Ryssland; mesta tiden ägnades åt Sovjetrepublikerna i sydöstra Europa och Centralasien. Till stor del består boken av reseskildringar i ordets mest begränsade mening: författaren talar om vad han sett — levande och suggestivt — och vad han hört. Det huvudsakliga intrycket blir likväl propaganda för Ryssland, en propaganda som bedrivs på tre linjer: genom den naiva för-tjusningen över vad som upplevs, genom återgivandet av vad som sägs till författaren utan kritik och reservationer, genom egna reflexioner.

Lundkvist har såsom andra notabla Sovjetsympatisörer rest flott och uppvaktsat ivrigt. Sviter på de bästa hotellen har stått till hans förfogande, påpekar han gärna; till och med då han mitt i natten kommer till Alma Ata i Kasachien "står sex författare korrekt uppsträckta på perrongen". På hans tacksamhet kan man inte heller klaga. Arbetarna är glada och nöjda — "ofta pratande och

skrottande, med en prägel av arbetshjältar och fredliga stöttrupper" — kvinnorna har nästan alltid vackra ben, bönderna har tusentals liter vin i källaren, gubbarna blir minst hundra år, fabrikkernas effektivitet är oerhörd. Det finns många små pärlor av pekaraltyp i iakttagelserna. Tsarmuseet med gåvor till tsarerna "är de höga darskapernas oförlikneliga kuriositetskabinett". Stalimuseet med gåvor till Stalin — av ungefär samma typ som skänkerna till tsarerna — blir en vacker tanke, "att understryka den djupa identiteten mellan ledaren och landets produkter" — ("Bulgarien har ett bidrag som man särskilt minns: fem miljoner namnteckningar inbundna i ett hundratal solida skinnband.") Vid ett tillfälle betjänas Lundkvist av en glad och en ledsen kypare: "Ändå betjänar de", skriver han förvånad, "samma Sovjetföretag under samma villkor." Kvinnor och män placeras i samma sovkupéer: "det är en självklar konsekvens av det sovjetiska kamratskapet, av den samhällsriktade idealismen och den därur framvuxna moraliska puritanismen". (Lundkvist är lyckligt okunnig om att samma system tillämpades under tsartiden.) Kvinnorna arbetar hårt, "inte minst i tungt arbete utomhus". Utmärkt, tänker Lundkvist: "jämlika med männen inte bara socialt utan på något sätt också fysiskt, ett kön som återfunnit sin styrka". Vid ett tillfälle blir Lundkvist litet orolig: han ser ett godståg med fångar tittande ut genom trågaller. Men han tröstar sig med "att jag trots allt är infekterad av den våldsamma misstroendekampanj som Sovjet är utsatt för". Och så är han glad och tillitsfull igen.

Vart än Lundkvist kommer får han veta hur belåtna alla människor är. En arbetare i Taschkent, meddelar man honom, kan spara ihop till en bil på några månader, "men lyckligtvis är ju mentaliteten här en annan än i Amerika och någon bilgalenskap råder varken bland arbetare eller andra". Arbetarna driver upp arbetstakten "därför att de har lust att arbeta"; de hänger fast vid företagen och slutar inte gärna ens när de är sjuka. Då slavlägren bringas på tal gapskrattar Lundkvists sagesmän och förklarar för honom att sådana saker finns inte; de få "vanliga brottslingar" som finns sätts inte i fängelse, utan får arbeta i förläggningar och leva normalt. Allt detta berättar Lundkvist troskyldigt: han tycks vara okunnig om — eller låtsas vara okunnig om — förtryck, slavläger, förbuden för arbetare att flytta

från ett företag, förbudet att strejka, de hårda straffen för lättja eller slarv eller sen ankomst. Inte ett ögonblick tycks han misstänka att ett kritiskt uttalande skulle kosta både den talande och tolken livet eller friheten; Lundkvist är i sitt slag en idealisk resenär. Då han tillfrågas om Sverige blir hans åhörare förskräckta, de "hade tydligen inte trott att det var så illa ställt i Sverige" från rysk synpunkt; han söker trösta genom att säga sig hoppas att han är alltför pessimistisk.

"Jag har velat undvika att dra generella slutsatser av mina ytterst begränsade erfarenheter av Sovjet", skriver Lundkvist. I själva verket drar han, såsom redan visats, rader av dylika slutsatser, och i slutkapitlet samlas de på hög. Hans "intryck av industrierna är gott", inför kolchozerna är han "direkt entusiastisk", han vitsordar patriotismen, idealismen, "det enastående intresset för studier och läsning", "den understrukna humanism, det orubbliga lugn, den trygga tillit till egna krafter och egen klokhet, som Stalin symboliserar och alla programmatiskt omfattar" etc. etc. Han vitsordar till och med rakt motsatta ting då de i skilda avsnitt passar viljan att berömma. Det finns ingen religion eller vidskepelse av betydelse i Sovjet, meddelar han i vissa sammanhang, i andra omtalas med vördnad hur den balsamerade landsfadern är "en källa av kraft för Sovjetfolket", som "efter utträdet ur helgedomen går var och en för sig, liksom ensam med sin upplevelse, försjunken i bärandet av en dyrbar känsla"; eller hur de otaliga statyerna är "alldeles uppenbart dyrkade, självklara, kanske nödvändiga".

*

För femton år sedan anmälde jag den bok i vilken Sven Hedin berättade om sina resor i det nazistiska Tyskland. Likheter mellan Hedin och Lundkvist såsom entusiastiska resenärer är stora: båda skriver utmärkt, båda är egocentriska och till ytterlighet naiva och lättrogna (hos Hedin har det narraktiga draget dock en helt annan perfektion), båda prisar den regim som omhuldar dem, och Hedin var lika ivrig att inte bli tagen för nazist som Lundkvist är att inte kallas kommunist. Inte minst det sistnämnda draget gör dem till lämpliga propagandister. I min anmälan av Hedin skrev jag att man möjligen kunde se med en blandning av respekt och ironi på en person som sade så många enfaldiga saker med så påtaglig ärlighet, men att äcklet och indignationen helt övervägde. Detsamma gäller i Lundkvists fall. Bilden av denne svenske resenär, kringförd i lyx inom detta kuvade och fattiga folk för att inför utlandet prisa slavarnas lycka och de styrandes vishet — den bilden är för otäck för att betraktas med ironins lugn.

Förlaget har på övligt sätt infört en rad berömmade uttalanden om Lundkvists bok på baksidan. I denna förlagsreklam är emellertid ett förbehåll gjort. "I stort sett nöjer författaren sig med att utan kommentarer återge vad han fått höra. Urvalet av uttalanden röjer dock en politisk tendens, eftersom den inte bereder plats för några kritiska uttalanden. Från denna tendens tar förlagsledningen för sin del avstånd." Det är en egendomlig reservation. Bokens politiska tendens framgår av direkta ställningstaganden från författarens sida och av den nästan totala bristen på kritisk rövning av uppgifter och omdömen; om "urvalet" av refererade uttalanden är däremot intet att säga — författaren har nog bara hört beröm om Ryssland, ty motsatsen hade varit livsfarlig för hans sagesmän. Och vidare: att ett förlag utger en bok vars tendens ogillas är dess bättre inte något märkvärdigt — någon gräns måste dock finnas — men kombinationen av utgivande och avståndstagande förvånar; förlaget ställer sig väl inte solidariskt med alla böcker som publiceras utan reservation.

HERBERT TINGSTEN